

Bron: Leeuwarder Courant 1929-11-20 – dl. 1

Bron: Leeuwarder Courant 1929-12-04 – dl. 2

Bron: Leeuwarder Courant 1929-12-08 – dl. 3

Eerste lezing over Coöperatie, De plaats der coöperatie in onze economische samenleving.

L.C. verslag van drietal lezingen gehouden door dr. R. Kuperus

Heden hield dr. R. KUPERUS, adjunct-directeur der Coöperatieve Zuivelbank te Leeuwarden, de eerste van een drietal lezingen over coöperatie, die door den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland speciaal voor de jongere boeren zijn georganiseerd, in hotel „Amicitia” te Leeuwarden.

Alvorens tot zijn eigenlijke onderwerp: „De plaats der coöperatie in onze economische samenleving”, over te gaan, zette de spreker het doel dezer lezingen uiteen. Voor de jonge boeren is de coöperatie thans een feit, zij staan er geheel anders tegenover dan de oudere boeren, die zich nog den tijd herinneren, dat er vrijwel geen coöperatie bestond. De oudere boeren, die de slechte tijden vóór het ontstaan der coöperatie hebben medegemaakt, zijn meestal dieper doordrongen van het besef, dat de coöperatie noodzakelijk is. Bij de jongeren, die zien dat de particuliere zuivelfabriek er naar streeft denselfden melkprijs uit te betalen als de coöperatieve fabriek, wordt het verschil in doel gemakkelijk uitgewischt. Er bestaat een gevaar, dat zij over het hoofd zien, dat de coöperatieve zuivelfabriek de waarborg verschaft, dat de boeren onder aftrek der noodzakelijke onkosten de zuivelwaarde der melk ontvangen en dat een deel daarvan niet komt aan een willekeurige groep aandeelhouders.

In het buitenland heeft men het nut van cursussen over coöperatie voor jonge boeren reeds lang ingezien, zoo o.a. in Denemarken en Finland. Deze cursussen zijn niet ten onrechte de broedplaatsen der coöperatie genoemd en het hoge peil van ontwikkeling, waarop de coöperatie in die landen staat, is er grotendeels aan te danken.

Het gekozen onderwerp geeft den spreker aanleiding tot behandelen zoowel de beteekenis als den omvang der coöperatie en hare verhouding tot andere vereenigingsvormen. Coöperatie betekent samenwerking en hoewel in onze maatschappij de concurrentie de voornaamste plaats inneemt, is aan de samenwerking ook een belangrijke rol toebedeeld, daar de meschen elkaar in den strijd om het bestaan ook noodig hebben. In de firma en de naamlooze vennootschap is ook samenwerking op te merken. Bij de laatste speciaal tusschen personen en kapitaal. Coöperatie echter is een samenwerking van zeer bijzondere aard, n.l. tusschen beroeps- en bedrijfsgenooten met het doel steun te verleenen aan eigen bedrijf. Coöperatie is dan ook geen doel op zichzelf, maar middel tot verhooging van het effect van de economische activiteit der coöperatoren.

Slechte economische omstandigheden der betrokkenen zijn meestentijds de oorzaak geweest van het ontslaan der coöperatie. Arbeiders en kleine ambtenaren richtten om hun nood te lenigen verbruikcoöperaties op, terwijl in den

landbouw ook het besef lotgenooten te zijn in een gevaar, de menschen tot elkaar deed naderen. Waar dit besef versterkt werd door het inzicht, dat men als beroepsgenooten eigenlijk geen tegengestelde belangen had, ontstond een gevoel van saamhoorigheid, dat voor het ontstaan maar niet minder voor het blijven bestaan der coöperatie onontbeerlijk is.

De voordeelen der coöperatie, bestaande in het uitschakelen van onnodige tusschenpersonen en het zich verzekeren van winsten van het grootbedrijf, liet de spreker vervolgens de revue passeren, terwijl uitvoerig werd stilgestaan bij de verschillende vormen van coöperatie, zoowel hier te lande als in het buitenland.

In ons land neemt de landbouwcoöperatie een belangrijke plaats in: er bestaan meer dan 2000 landbouwcoöperaties. Het groote belang van den landbouw voor ons land, blijkt wel hieruit, dat ruim een derde van den totalen export uit landbouwproducten bestaat. Aan zuivelproducten werd in 1929 in totaal uitgevoerd voor 225 miljoen gulden. Het aandeel van de coöperatieve fabrieken hierin is naar schatting ongeveer 150 miljoen gulden, een respectabel bedrag.

De beteekenis van de coöperatieve boerenleenbanken wordt het best hierdoor gedemonstreerd, dat bij deze instellingen in totaal meer is gedeponeed dan bij de rijkspostspaarbank of de gezamenlijke particuliere spaarbanken.

Ten slotte stond de spreker nog uitvoerig stil bij de z.g. voortgezette coöperatie en bij de concentratie in de particuliere industrie. Daartusschen zijn belangrijke verschillen, o.a. dat de concentratie bij de coöperatieve bedrijven door het persoonlijke element veel langzamer gaat. Het is noodzakelijk, dat op dit gebied meer eensgezindheid komt te heerschen, daar de coöperatie zich niet kan veroorloven de teekenen des tijds te negeeren.

Ten slotte werd nog medegedeeld, dat na, deze algemeene inleiding in de volgende lezing de opkomst en ontwikkeling der landbouwcoöperatie nader zal worden behandeld, welke lezing weer één geheel vormt, zoodat zij zonder bezwaar ken worden bijgewoond door belangstellenden, die de eerste lezing niet hebben aangehoord.

Tweede lezing over Coöperatie, De opkomst en ontwikkeling der landbouwcoöperatie.

Hedenmorgen hield dr. R. Kuperus, adjunct directeur van de Coöperatieve Zuivelbank te Leeuwarden, in „Amicitia”, de tweede van het drietal lezingen over Coöperatie, die door den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland speciaal voor de jongere boeren zijn georganiseerd.

Dit maal had de spreker tot onderwerp gekozen: „De opkomst en ontwikkeling der landbouwcoöperatie”.

Vooraf voor de jongere boeren achtte hij het van belang, nog eens stil te staan bij de opkomst der coöperatie, omdat zij deze niet hebben meegemaakt en omdat juist de toenmalige omstandigheden leeren waarom coöperatie noodzakelijk was en is. Wie heeft geleerd, welke motieven aan de oprichting der meeste coöperatieve vereenigingen ten grondslag liggen, zal haar doel minder gemakkelijk uit het oog verliezen.

De spreker schetste vervolgens de economische omstandigheden in den landbouw vóór en in het crisisjaar 1877. Ook de veehouder had door de daling van de prijzen der zuivelproducten gevoelige verliezen geleden. Voor een groot deel moest deze daling worden toegeschreven aan de mededinging van de Deensche boter op de buitenlandsche markt, welke boter steeds in kwaliteit verbeterde, terwijl de Friesche boeren boter op hetzelfde peil bleef en daardoor tot een tweede-rangsch product werd verlaagd. De oorzaak hiervan was gelegen in de toepassing van meer wetenschappelijke methodes bij de bereiding in Denemarken.

Het zal steeds tot de verdienste der Friesche Maatschappij van Landbouw worden gerekend, dat op haar initiatief in 1878 een drietal deskundigen werden aangewezen om een reis te maken door Denemarken en Zweden, teneinde daar de zuivelbereiding te bestudeeren. De deskundigen kwamen tot de conclusie, dat ook hier de boterbereiding, die toen nog op de boerderij plaats had, meer wetenschappelijk diende te geschieden en zij gaf daartoe de wegen aan. Aanvankelijk werd van fabriekmatige bereiding nog weinig heil verwacht, maar enkele ondernemende mannen met ruimen blik en goeden kijk op zaken toonden weldra aan, dat de fabriekmatige bereiding met voordeel kon worden toegepast en dat hierin de oplossing lag van de moeilijkheden.

De eerste zuivelfabrieken waren particuliere ondernemingen en de boeren begrepen weldra, dat zij als leveranciers van een grondstof, die aan bederf onderhevig is en zonder onderbreking wordt geproduceerd, tegenover den particulieren fabrikant geen sterke positie konden innemen. De onderlinge concurrentie tussen de particuliere fabrieken beteekende weinig wegens de transportmoeilijkheden, die vervoer van melk uit het gebied der eene fabriek naar een andere zeer bezwaarlijk maakte. Ook was het niet onmogelijk dat de particuliere fabrieken tot onderlinge overeenstemming kwamen, wat spreker aan de hand van wat in de provincie Groningen is geschied in de aardappelmeelindustrie, nader toelicht.

In 1886 werd in ons land de eerste coöperatieve zuivelfabriek en wel hier in Friesland te Warga opgericht.¹ Er was toen veel oppositie en er waren profeten, die verklaarden, dat de fabriek het armhuis zou worden voor den boer en dat de boerinnen lui zouden worden. Het is wel anders uitgekomen en een tweetal jaren later waren er dan ook reeds tien coöperatieve zuivelfabrieken in deze provincie. De spreker gaat vervolgens na welk nut de coöperatieve zuivelfabrieken hebben gehad, maar tevens hoeveel wantrouwen en wanbegrip dikwijls moest worden overwonnen om regelingen tot stand te brengen, die men thans vanzelf sprekend en logisch vindt. Het mag ons, jongeren leeren, aldus de spreker, dat wij ontvankelijk dienen te staan tegenover het nieuwe, dat de voortgaande ontwikkeling van het economisch leven nu eenmaal medebrengt.

Uitvoerig wordt stilgestaan bij den verderen uitbouw der zuivelcoöperatie, de totstandkoming van den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken Friesland en de aaneensluiting der provinciale bonden tot den Alg. Ned. Zuivelbond (F. N. Z.) De Friesche Bond heeft ook belangrijk werk verricht door het initiatief, dat hij nam tot de oprichting van de Friesche Coöperatieve Zuivel Export Vereeniging, de Coöperatieve Condens Fabriek. De Coöperatieve Zuivelbank en meer andere vereenigingen ten dienste der zuivel fabrieken. Doel en organisatie van deze vereenigingen worden voorts besproken, terwijl ook het standpunt, dat door de voorstanders de Particuliere zuivelindustrie wordt ingenomen aan een beschouwing wordt onderworpen.

Tot de landbouwcoöperatie moet ook de credietcoöperatie en de aankoopcoöperatie worden gerekend. De credietcoöperatie ontstond doordat het gewone bankwezen zich van het verleening aan den landbouw heeft onthouder daar dit niet loonend werd geoordeeld. Thans zijn er in ons land bijna 1300 boerenleenbanken die nationaal georganiseerd zijn in de Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank te Utrecht en de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven. Daarnaast ontstonden banken, die zich tot taak stelden de landbouw- en zuivelindustrie te financieren zooals de Coöperatieve Zuivelbank te Leeuwarden. De coöperatieve aankoopvereenigingen ontstonden toen de boer door andere bedrijfsvoering groote hoeveelheden veevoeder en kunstmest ging gebruiken. In coöperatieven aankoop zag men een middel ter waarborging van de kwaliteit der producten, die geheel wordt bepaald door de scheikundige samenstelling, welke uiterlijk niet te onderkennen valt. De centrale organisatie is hier het Centraal Bureau te Rotterdam dat door in het groot in te koopen belangrijk reducties verkreeg. Op dit gebied ligt er echter voor de coöperatie nog een geheel veld braak.

De spreker besloot met te zeggen, dat door hem nog weinig critiek op de coöperatie was uitgeoefend, maar dit werd gereserveerd voor de derde lezing over „Het persoonlijk element in de coöperatie”. Meer in de personen, die niet begrijpen, dat er voor juiste toepassing der coöperatie ook een coöperatief besef en een coöperatieve gezindheid noodig is, dan in het stelsel zijn de enkele zwakke kanten der coöperatie gelegen.

---

1 De eerste door boeren opgerichte (kaas) fabriek was in Noord-Holland – 1872 - en niet in Friesland. Het was „De Maatschappij tot bereiding van kaas”, later omgedoopt tot „De Volharding”. De vorm was „Coöperatief”. Let hier op de aanhalingstekens!

Derde lezing over Coöperatie, Het persoonlijk element in de coöperatie.

Gistermorgen hield dr. R. KUPERUS, adjunkt directeur van de Coöperatieve Zuivelbank, in „Acmicitia” te Leeuwarden de laatste van een drietal lezingen over coöperatie, die door den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland, speciaal voor de jongere boeren zijn georganiseerd. De zaal was geheel gevuld met belangstellenden die met aandacht de voordracht over „Het persoonlijk element in de coöperatie” volgden.

Spreker achtte een behandeling van dit onderwerp een noodzakelijke aanvulling op hetgeen in de beide vorige lezingen was betoogd. Immers toen was in hoofdzaak gesproken over de noodzakelijkheid en het bestaansrecht van coöperatie en was slechts korten tijd stilgestaan bij degenen die de coöperatieve beweging hebben ingeleid en voortgestuwd en bij de groote categorie, die haar moeten in stand houden en dragen. Over deze coöperator zelf wilde de spreker het deze maal in hoofdzaak hebben. Deze treedt op in de gedaante van lid en bestuurslid der vereeniging, maar in ruimeren zin ook als ambtenaar in dienst van de coöperatie.

In de wet op de coöperatieve vereeniging treed het persoonlijk element reeds sterk naar voren. De coöperatieve vereeniging wordt daarin gedefinieerd als een vereeniging van personen in tegenstelling tot bijv. de naamlooze vennootschap, die wel eens als vereeniging van kapitalen word aangeduid. Het persoonlijke element blijkt tevens uit de wet in de artikelen, waar het bestuur, het stemrecht en de aansprakelijkheid worden geregeld.

Er is wel eens betoogd, dat door de toepassing der coöperatie de persoonlijkheid der leden op den achtergrond zou geraken; men heeft wel eens gezegd, dat het individu zich in de beweging oploste, maar de spreker is van oordeel, dat de persoonlijkheid in het gemeenschappelijk streven juist de gelegenheid krijgt zich ten bate van het geheel te ontplooiën, wat aan de hand van een vergelijking tusschen het lid aan een coöperatieve zuivelfabriek en de leverancier aan een particuliere fabriek nader wordt toegelicht. Aan de bestuursleden der fabrieken worden talloze vraagstukken voorgelegd en zij hebben velerlei aangelegenheden te regelen, waardoor hun kennis vermeerderd en hun oordeel rijpt, zoodat een winst voor de persoonlijkheid ontstaat.

Leden en bestuur dienen echter nimmer te vergeten, dat de coöperatie er niet alleen is vóór den boer, maar er ook slechts kan zijn dóór den boer. Een lid mag er niet alleen op uit zijn zooveel mogelijk uit de vereeniging te halen, hij heeft zich ook te bekommeren om de belangen van zijn mede-leden. Wordt de melk in onzindelijken of onzuiveren toestand aangeleverd, dan wordt daarmee ook het belang der mede-leden geschaad. Men moet het aan de coöperatieve vereeniging niet onmogelijk maken op den duur gunstig te blijven werken. Dit geschiedt o.a. wanneer de leden alleen belangstelling hebben voor den wekelijkschen melkprijs. Deze wordt dikwijls vergeleken met dien, welke aan omringende fabrieken

wordt uitbetaald, maar spreker betoogt uitvoerig, dat deze vergelijking zonder meer niet opgaat. Er zijn natuurlijke verschillen, doordat de fabrieken lang niet alle dezelfde hoeveelheid melk verwerken, terwijl ook de kosten van het melkvervoer sterk uiteenloopen. De wekelijksche melkprijs is een voorschot op een uitkeering, die pas over langere periode met grooter nauwkeurigheid kan worden bepaald. De boeren kunnen den beheerder noodgedwongen den weg opdrijven, dat deze tot een hooger en wekelijkschen melkprijs komt dan gerechtvaardigd is. Dit gaat dan ten slotte en koste van afschrijving en reserveering.

Onder de leden moeten dienaangaande meer gezonde begrippen worden verspreid. Het verschijnsel vloeit ook voort uit het fatale van den kringloop: hooge pacht, hooge melkprijzen; weer hogere pacht, weer noodzakelijk nog hogere melkprijzen en deze kringloop moet ten slotte worden gevoed door aan de fabriek de levensappen af te tappen.

Is de boer dan niet eerder tevreden dan wanneer ook het reservefonds van zijn fabriek aan den landeigenaar is betaald? Komt hij pas tot bezinning, wanneer de fabriek, die hem een waarborg moest zijn voor de uitbetaling naar zuivelwaarde, haar functie niet meer naar behooren kan vervullen?

Er zijn meer onjuiste toestanden, die om verbetering vragen. Er zijn de kwesties over de grenzen tusschen de fabrieken onderling en het z.g. losse leveranciersstelsel. Bij beide staat de spreker uitvoerig stil.

Ten slotte wijdt de spreker nog een beschouwing aan de ambtenaren in dienst der coöperatie in het bijzonder aan de directeuren der zuivelfabrieken, wier arbeid bij het bedrijf niet eindigd, maar die mede een groot aandeel hebben in het instandhouding der geheele coöperatieve organisatie.

Spreker besloot met de opmerking, dat man als coöperator niet louter vragend en eischend tegenover de vereeniging moet staan, maar dat men zich ook aan de coöperatieve idee dient te geven. Eerst dan zal de coöperatie ook voor de persoonlijkheid rijke vruchten afwerpen, waarmede zij.....hebben bereikt.